

Hak-al

- ***Prooiaanbod steenuil***
- ***Ode aan boerenzwaluwvrouw***
- ***25ste Big Day***

Het Oortdeel

Louis van Oort

Lvanoort@planet.nl

De mens een dier een mens

Antropomorfiseren.

Zo. Probeer dat maar eens in één keer zonder haperen uit te spreken.

Persoonlijk mag ik dat graag, heel casual, doen in gesprekken over bijvoorbeeld Beleef de Lente. "Het is heel zielig dat zo'n torenvalkkuiken voor het oog van de camera ligt te creperen, maar je moet natuurlijk niet te veel antropomorfiseren." De gesprekspartners knikken dan, hopelijk enorm geïmponeerd door mijn moeilijkewoordenkennis, enthousiast begrijpend. Of ze knikken met de glazige blik der onwetenden, denkend 'wat weet die Van Oort toch veel'.

Kortom, een goed woord dat antropomorfiseren.

Hoewel de meeste Hak-al-lezers het woord wel zullen kennen, toch nog even de betekenis: antropomorfiseren is het toekennen van menselijke eigenschappen aan bijvoorbeeld dieren of planten. Bijvoorbeeld een roodborst gezellig noemen omdat hij zo leuk in je buurt komt zitten als je in de tuin bezig bent. Terwijl: hij ziet gewoon dat de grond omgewoeld wordt, zodat er wormpjes en insecten vrij komen die hij lekker op kan peuzelen. Niks gezellig, gewoon slim. Oh wacht, is dat dan ook antropomorfiseren? Nee, dat is gewoon instinct: als een dier een mogelijkheid ziet om gemakkelijk voedsel te bemachtigen, zal 'ie daar bijna altijd gebruik van maken. Om vervolgens een andere roodborst die het waagt in de buurt te komen helemaal de vinkentering te hakken. Nee, echt gezellig zo'n roodborstje!

Of het geven van namen aan dieren... nog zoiets! Timmy, weten we het nog? De onfortuinlijke bultrug die aan het sterven was op een Duits waddeneiland en kreeg de liefkozend bedoelde naam 'Timmy' (naar het Timmendorf Strand, waar hij was aangespoeld). En ja, als zo'n dier een naam krijgt, wordt het voor de dierenliefdemilitantenbrigade een persoon. En zo'n persoon moet je uit alle macht beschermen, zelfs al zeggen 500 wetenschappers dat je hem met rust moet laten omdat je anders het

lijden nodeloos rekt. Zie hier het gevaar van antropomorfiseren.

Je ziet ook al vrij snel waar dat nog meer spaak gaat lopen. Ooievaars gooien soms letterlijk een jong uit het nest, omdat ze weten dat ze onvoldoende voedsel hebben om ál hun jongen groot te brengen. Of meerkoeten die een kuiken om dezelfde reden net zo lang onder water duwen tot het verdrinkt. Mocht je dit als mensenouder van plan zijn, mag je toch al snel een jaar of 9 cel plus tbs incalculeren wegens infanticide.

De natuur is eigenlijk te meedogenloos voor de tere menselijke ziel. Als je als kind mee moet maken wat het gemiddelde vogeljong in zijn eerste half jaar moet ondergaan, zou je permanente PTSS hebben. Kortom: probeer dieren zo weinig mogelijk te vermensenlijken en laat ze lekker dier zijn.

En als we het nou eens omdraaien? Dat we mensen juist dierlijke eigenschappen toekennen? Daar hebben we ook een lekker kek woord voor: zoömorphisme. Is dat dan wel een goed idee? Ik vraag het me af, hoewel onze taal er vol mee zit: hij is zo glad als een aal, hij brult eerst als een leeuw en is dan zo zat als een aap. Even afgezien van het feit dat ik 'zat' nou niet echt een apeneigenschap vind, moge duidelijk zijn dat mensen altijd zodanig gefascineerd zijn geweest door dieren dat ze zich er wederzijds mee vereenzelvigen.

Toch stel ik voor het echt zoveel mogelijk uit elkaar te houden. Want ja, als je twee steenuiltjes ziet knuffelen kan je daar weliswaar prima twee menselijke geliefden in zien, en dat is een mooi beeld. Maar het beeld van een tech-bro die als een baviaan bovenop de apenrots zit en bezig is de wereld stukje bij beetje naar de verdoemenis te helpen, is stukken minder aantrekkelijk, en vooral zeer unfair tegenover de apen.

Dus wat mij betreft antropomorfiseer en zoömorphiseer je je de klere, maar wees je altijd bewust van de verwrongen beeldvorming die dat met zich meebrengt.

Zo, en nu ga ik op stok! 🦉

Coverfoto steenuil © Wiegert Steen

In dit nummer

- 2 Het Oordeel – *De mens een dier een mens*
- 4 Van het bestuur – *In memoriam Hans Kunstman*
– *Natuur- en kunstfair*
- 5 Prooiaanbod steenuilen tijdens broedseizoen
- 8 Ik teken ervoor! – *Grote bonte specht*
- 10 Waar zijn de egels gebleven?
- 12 Wilde-bijenperikelen – *deel 3*
- 14 Aha, op die manier – *Eric van Grieken*

- 16 Uitslag enquête
- 18 Big Day 2026
- 20 Winnend team Big Day 2026 – *Bas Engels*
- 22 25 Jaar Big Day – *Berry Lucas*
- 24 De mensen achter de NVWC – *Bestuursleden*
- 26 Ode aan boerenwaluwwrouw NGN/a
- 31 Colofon, info en adressen
- 32 Tips van leden
- 32 Deadline Hak-al 03-2026: **16 augustus 2026**

Van het bestuur

bestuur@nvwc.nl

door Kars Veling

Hans Paul Albertus Kunstman

25 april 1949 - 26 mei 2026

In memoriam Hans Kunstman

Eind mei hoorden we dat Hans Kunstman was overleden. Vier weken daarvoor was bij hem een ongeneeslijke ziekte geconstateerd. Hans was actief als soortenman. Samen met Jurgen Geven is hij, een jaar lang, op pad geweest om zoveel mogelijk soorten in ons werkgebied te ontdekken. En hij ging dan ook intensief bezig met soorten waar minder van bekend was en die moeilijker te herkennen zijn.

Zo werd hij onze 'paddenstoelenman'.

Maar zijn interesse was veel breder. Hij heeft zich ook actief ingezet voor de NVWC door een jarenlang lidmaatschap van het bestuur. We wensen Margreet, zijn kinderen en kleinkinderen veel sterkte met dit verlies. De dood hoort bij het leven, dat weten we natuurlijk, maar toch is het steeds weer afscheid nemen als iemand overlijdt.

De afgelopen 7 maanden, behalve de al eerder gemenoreerde Theo en Gijsje, ook Jaaike Bosma en Anne de Goederen, leden die al vele jaren onderdeel waren van de NVWC.

Kunst- en Natuurfair Werk aan het Spoel

Iets heel anders: op 24 mei vond de Kunst- en Natuurfair weer plaats op Werk aan het Spoel. Uiteraard waren wij er weer bij met de bakfiets – die we van Gerrit gekregen hebben – voor informatie en wandelingen, safari's en zoektochten. Het weer was prachtig en we hebben dan ook leuke soorten gezien, veel nieuwe mensen ontmoet en de blijde boodschap van de natuur rond Culemborg kunnen verkondigen. Het leuke is dat we dit niet met één of twee bestuursleden deden, maar dat er meer dan vijftien vogelwachters actief hebben bijgedragen aan deze geslaagde dag. 🐦

*Onze stand,
insectensafari en
zaadbommetjes maken
tijdens de
Kunst- en Natuurfair*

Prooiaanbod **steenuilen** tijdens broedseizoen

Volwassen steenuil bij de nestkast in Rumpt

door Wiegert Steen

Net buiten het werkgebied van de NVWC broedt sinds 2018 onregelmatig een paartje steenuilen bij mijn ouders in de achtertuin. De achtertuin bestaat uit een grote moestuin met hoogstamfruitbomen, bosschages en een weiland waar in het voorjaar en de zomer schapen op grazen. Een ideaal habitat voor de steenuil. Daarom hebben we hier ook 10 jaar geleden twee steenuilkasten geplaatst.

Zonder dat we het eigenlijk door hadden werden de kasten al snel bezet door een paartje steenuilen. Extra leuk is dat er op nog geen 100 meter afstand in de schuur ook al jaren een paar kerkuilen broedt. Hier hebben we rond dezelfde tijd een kerkuilenkast geplaatst. Om de steenuilen een beetje te volgen hang ik soms een cameraval op tijdens het broedseizoen. Dit zorgt voor minimale verstoring en het levert hele leuke beelden op van het gedrag van zowel de volwassen als jonge steenuilen. Afgelopen jaar heb ik van eind april tot eind juni een cameraval geplaatst bij de nestkast en ik heb de beelden geanalyseerd om te kijken wat de prooiaanvoer is van de steenuilen tijdens het broedseizoen.

Methode

In 2025 is bij de nestkast in Rumpt een wildcamera geplaatst van het type Browning Spec Ops Elite HP4. De camera was van buiten gericht op de invliegopening van de nestkast waardoor de invliegende uilen met hun prooiën goed geobserveerd konden worden. Met behulp van infrarood licht maakt de camera ook in het donker opnamen. De steenuilen zien het infrarood licht niet, waardoor ze niet worden verstoord. De opnamen waren telkens 10 seconden lang. De opnamen werden opgeslagen op een SD-kaart die elke twee à drie weken werd uitgelezen en de batterijen werden dan ook vervangen. Alle beelden zijn vervolgens gedurende het gehele broedseizoen geanalyseerd op aangevoerde prooiën.

Analyse

Alle beelden met zichtbare prooiaanvoer zijn zowel op basis van aantallen als biomassa geanalyseerd. Het gewicht van de aangevoerde prooien werd op basis van literatuurgegevens ingeschat.

Prooi-soort	Gewicht in gram
Merel	100
Zanglijster	60
Rat (jong)	40
Kikker spec.	30
Huis- of bosmuis	20
Muis spec.	20
Woelmuis spec.	15
Spitsmuis spec.	10
Engerling of emelt	2
Regenworm	2
Nachtvinders	1

Tabel 1: Gewicht in gram per prooi-soort

Het gewicht is een benadering van de energetische waarde, aangezien er niet gecorrigeerd is voor niet-verteerbare delen (zoals chitinepantser van kevers en botdelen van muizen). De muizen waren niet altijd op soort te determineren. De prooien die het vrouwtje zelf heeft gevangen en direct, buiten de nestkast heeft opgegeten blijven buiten beeld. Dat geldt ook voor mogelijke prooien die buiten de kast door het mannetje aan het vrouwtje zijn gegeven en niet zijn meegenomen de kast in.

Op basis van de leeftijd van de jongen, die op 2 juni geringd zijn, kan teruggerekend worden dat het legsel, dat uit 3 eieren bestond, rond 12 april gestart is. Alle eieren zijn rond 10 mei uitgekomen en al deze jongen zijn succesvol uitgevlogen.

De conditie van de jongen bedroeg gemiddeld 1,02. Dit betekent dat de jongen een conditie hadden die gemiddeld 2% beter was dan het gemiddelde gewicht van jongen op die leeftijd. Er is ook gekeken of er tijdens een droge periode een andere prooiaanvoer was dan tijdens een nattere periode toen de jongen uit het ei waren gekomen. Hiervoor zijn de data van het KNMI gebruikt. Vanaf 25 april tot 22 mei is er geen regen gevallen en deze periode is aangeduid als droog. Daarvoor was de maand april ook al relatief droog. Er is hierbij een vergelijking gemaakt van 10 tot 22 mei als droge periode en vergelijken met 23 mei tot 17 juni als natte periode.

Resultaten

De hoofdmoot van de prooien in aantallen werd gevormd door wormen (Figuur 1). Het aandeel wormen was 72%. Een stuk lager met 11% volgden engeringen of emelten en muizen met 9%. Hoewel muizen getalsmatig in de minderheid waren vormden ze door hun grotere gewicht wel een kleine meerderheid in de biomassa

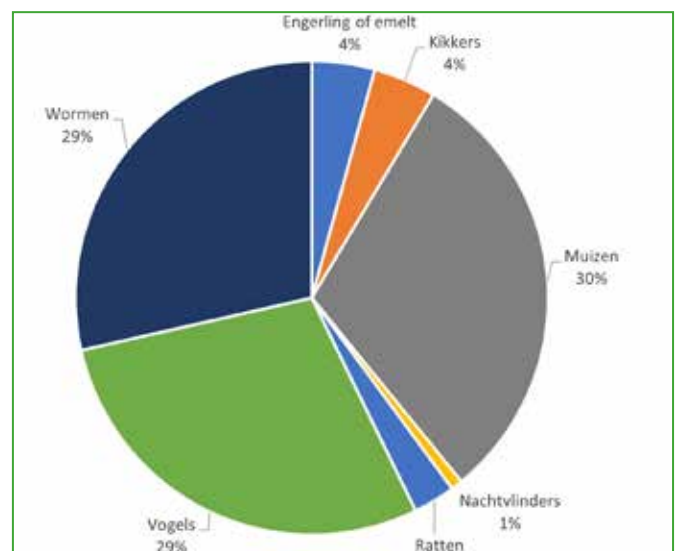
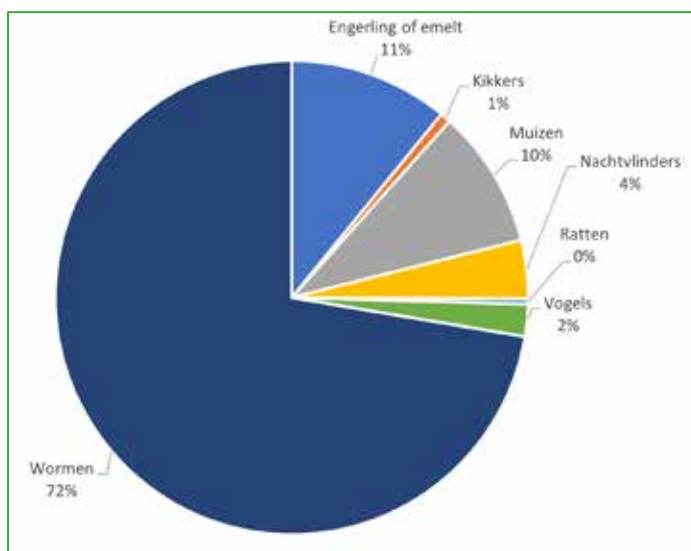
Drie jonge steenuilen voor de nestkast

met 29%. Muizen zijn profijtlijke prooien. Kleinere prooien zoals larven en regenwormen kosten meer inspanning per gram dan muizen. Op basis van gewicht volgden daarna vogels en wormen met 28%. Slechts enkele malen werd een vogel aangevoerd als prooi. Het leek erop alsof de steenuilen een nest met zanglijsters hadden leeggehaald. In één nacht werden namelijk drie zanglijsters aangevoerd. De muizen konden niet exact op naam worden gebracht, maar vanwege de korte staart waren dit in ieder geval vaak woelmuizen. Insecten en kikkers vormden tevens slechts een gering deel van het dieet. Een enkele keer werd een jonge rat aangevoerd. Tabel 2 laat goed zien dat het een groot verschil maakt of je de aanvoer op basis van aantal of op basis van biomassa berekent. In het eerste geval domineren wormen en in het tweede geval heb je drie gelijkwaardige groepen: muizen, wormen en vogels.

Discussie

De hier gepresenteerde resultaten laten zien dat je met een eenvoudige wildcamera informatie over de prooiaanvoer door steenuilen kunt verzamelen. Op sommige dagen werden opvallend lage gewichten aan prooien aangevoerd (22, 26 en 29 mei), terwijl op enkele dagen in het geheel geen prooiaanvoer werd vastgesteld zoals op 23 en 27 mei. Dit doet vermoeden dat niet alle prooiaanvoer daadwerkelijk kon worden waargenomen. De hiervoor gepresenteerde gegevens moeten dan ook als een indicatie van de voedselaanvoer worden gezien.

Opvallend zijn de hoge aantallen regenwormen die worden aangevoerd. Ook in andere voedselonderzoeken worden regenwormen als een belangrijke prooi-soort genoemd. Het is echter de vraag of een groot aandeel regenwormen efficiënt is in relatie tot de groei van de jongen. De voedingswaarde van regenwormen is in vergelij-

Figuur 1 Percentage prooiaanvoer tijdens het broedseizoen in aantallen (links) en percentage prooiaanvoer tijdens het broedseizoen in gewicht (rechts).

Prooi soort/groep	Op basis van aantal		Op basis van Gewicht	
	n	%	n	%
Engerling of emelt	30	10,91	60	4,3
Kikkers	2	0,73	60	4,3
Muizen	26	9,45	425	30,49
Nachtvinders	11	4	11	0,79
Ratten	1	0,36	40	2,87
Vogels	6	2,18	400	28,69
Wormen	199	72,36	398	28,55

Tabel 2: Verschil in prooiaanvoer op basis van aantallen of gewicht

Tijdens de droge periode met jongen vormden wormen op gewichtsbasis nog maar 7% van het voedsel (Figuur 2). Dit is een aanzienlijk verschil vergeleken met de natte periode waarin 54% van het voedsel uit wormen bestaat. Het aandeel wormen neemt dus tijdens een droge periode aanzienlijk af in vergelijking met een natte periode. Het aandeel vogels is qua gewicht met 53% het hoogst tijdens de droge periode gevolgd door muizen met 33%. Tijdens een natte periode is het aandeel wormen met 54% het hoogst gevolgd door muizen met 27%.

king met andere prooidieren geringer. Met name het eiwitgehalte is beduidend lager dan bij muizen of kevers. Vermoedelijk heeft het ook een direct effect op de conditie. Regenwormen zijn waterig waardoor jongen aan de schijterij kunnen raken. De aanvoer van veel regenwormen kan leiden tot een slechte conditie en een smerig nest. In 2025 was het aantal aangevoerde wormen weliswaar hoog, maar qua biomassa bestond 59% van de aanvoer uit vogels en muizen en 29% uit wormen. De steenuil is qua voedsel een opportunist. De vangbare prooien worden genomen. Bij regen zijn muizen moeilijker te horen en komen regenwormen meer boven de grond, waardoor de steenuilen vaak zullen overschakelen op regenwormen, zoals figuur 2 laat zien. Ondanks de mindere voedingswaarde van regenwormen zijn er wel drie jongen succesvol en in een goede conditie uitgevlogen.

Het is logisch dat het aandeel regenwormen als prooidier lager is tijdens een droge periode. Ze zijn dan lastiger te vinden voor steenuilen, omdat wanneer de bovenlaag van de grond te droog wordt, de regenwormen zich terugtrekken in diepere, vochtiger bodemlagen. Ze kunnen dan wel tot 2 meter diep graven om aan de droogte te ontsnappen. Hierdoor komen ze ook minder of niet naar de oppervlakte.

Tot slot

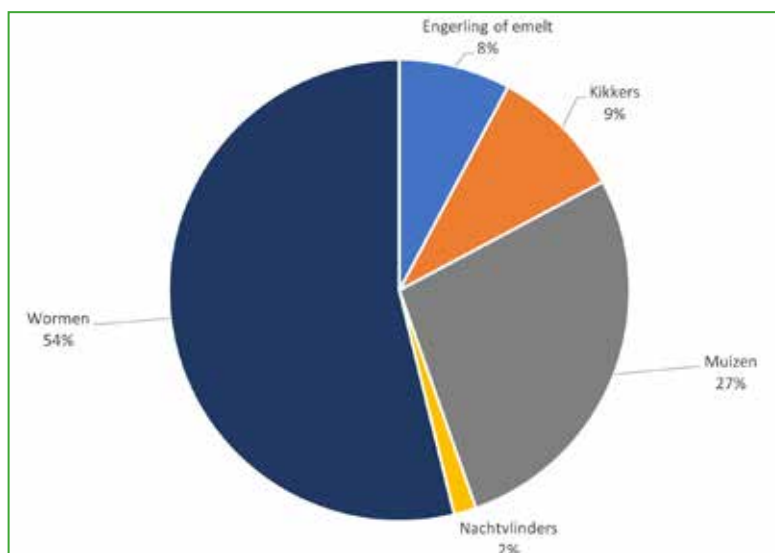
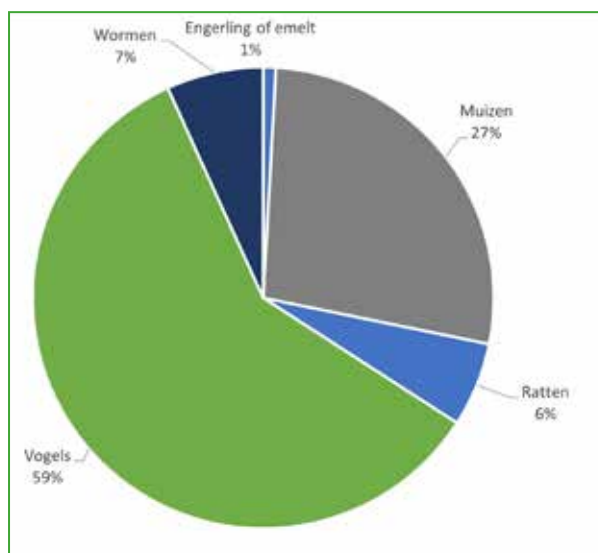
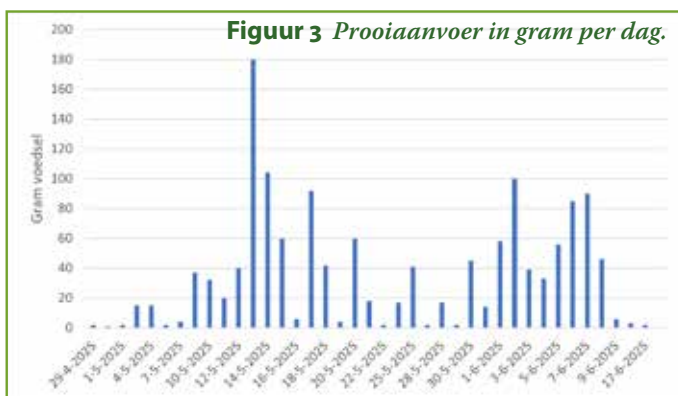
Afgelopen najaar is de nestkast vervangen omdat het dak en de zijanten verrot waren. In samenwerking met STONE is hier het afgelopen najaar een nestkast uitgerust met vier webcams geplaatst.

Prooiaanvoer van een ware muis (boven) en regenworm (onder)

Hiermee kan de komende jaren de voedselaanvoer tijdens het broedseizoen in nog meer details gevolgd worden. Dit gebeurt op meerdere locaties in het land.

De beelden in Rumpt zijn te volgen op internet. Zie QR-code rechtsboven.

Figuur 2 Percentage prooiaanvoer in gewicht tijdens periode met jongen in een droge periode (links) en natte periode (rechts).

Ik teken ervoor!

Verborgene kleuren: de grote bonte specht

*Eerst de schets, dan beginnen met het hoofd
en vervolgens het lichaam*

door Rebecca Engels

De grote bonte specht is zo'n vogel die goed te herkennen is. Zijn zwart-witte verenkleed met die fel-rode accenten maakt hem opvallend, maar toch zie je hem niet altijd direct zitten. In en rondom Culemborg is hij gelukkig regelmatig te zien én te horen. Zelf in de Oranjestad waar ik woon, zie ik ze regelmatig in de bomen bij het hondenveldje. Ik hoop ze nog een keer te zien terwijl ze druk op zoek zijn naar insecten voor hun jongen. Dit voorjaar had ik daar helaas geen geluk bij.

Voor deze tekening wilde ik de specht echt van dichtbij vastleggen, zodat je goed de structuur van de veren, de kleurvariaties en die nieuwsgierige blik kunt zien. Ik werk altijd met kleurpotlood en bouw de tekening rustig op in laagjes. Eerst een lichte onderschets, en daarna ga ik stap voor stap van licht naar donker.

Wat me elke keer weer opvalt, is hoeveel kleur er eigenlijk in zwarte veren zit. Blauw, paars, warme bruintinten, allemaal subtiel door elkaar, en juist dat maakt het zo interessant om te tekenen. Door die dunne lagen ontstaat echt diepte en komt de vogel langzaam tot leven op papier.

Uitdagende tak

En eerlijk is eerlijk: de tak was misschien nog wel het meest uitdagende onderdeel. Daar zitten zoveel structuren in, met allemaal kleine kleurovergangen. Ook daar zie je ineens paars, blauw en allerlei warme tinten terugkomen. Dat soort details maken het werk

soms even puzzelen, maar ook juist heel leuk om te doen. Het rode gedeelte onder aan de staart vroeg ook wat extra aandacht. Daar heb ik eerst verschillende kleurcombinaties uitgeprobeerd op een apart stukje papier, voordat ik ze in de uiteindelijke tekening gebruikte. Dat experimenteren hoort voor mij echt bij werken met kleurpotlood.

Anders kijken

Met mijn werk hoop ik mensen anders te laten kijken naar de natuur dichtbij huis. Je hoeft niet te reizen om iets bijzonders te zien, soms is het gewoon een specht die even op een stam in de buurt neerstrijkt.

Naast originele tekeningen maak ik ook kaarten en prints van verschillende dieren- en natuuronderwerpen. Een selectie is verkrijgbaar bij PUUR Ambacht in de binnenstad van Culemborg. Wil je een keer langskomen in mijn atelier? Je bent van harte welkom.

Mail dan even naar info@natureartbyrebecca.com 🐦

*Daarna de pootjes en beginnen aan de tak,
eerst onscherp met dunne laagjes; de basislaagjes
met verschillende tinten paars, blauw en bruin*

Hieronder het eindresultaat van de grote bonte specht

Waar zijn de egels gebleven?

Over een geliefd nachtdier dat het steeds moeilijker krijgt

door Gabriëlle van Appeldoorn

fotografie Jan Dirk en Mirjam Buizer

Wie vroeger op een zomeravond nog even buiten kwam, zag nog weleens een egel scharrelen tussen de struiken. Tegenwoordig lijkt dat minder vanzelfsprekend. Veel mensen zeggen dat ze al jaren geen egel meer hebben gezien. Toch blijft het dier enorm populair. Misschien juist omdat de egel zo vertrouwd aanvoelt: klein, stekelig en volstrekt ongevaarlijk.

Egels leven vooral 's nachts. Dan trekken ze door tuinen en plantsoenen op zoek naar slakken, insecten en wormen. Overdag slapen ze verborgen onder bladeren of struiken. In de winter houden ze een winterslaap. Hoewel de egel nog steeds veel voorkomt, gaat het niet overal goed met het dier. Onderzoekers en natuurorganisaties maken zich al langer zorgen over de achteruitgang van de egel in Nederland. Vooral in landelijke gebieden neemt het aantal dieren af. Dat heeft verschillende oorzaken, die allemaal iets vertellen over hoe ons landschap de afgelopen decennia is veranderd.

Voor al 's nachts actief

Een van de grootste problemen is dat tuinen en erven steeds 'netter' zijn geworden. Waar vroeger rommelhoekjes, houtstapels en dichte heggen te vinden waren, zien we nu vaak strakke schuttingen, kunstgras en betegelde tuinen. Voor mensen misschien overzichtelijk, maar voor egels minder aantrekkelijk. Een egel heeft beschutting nodig én doorgangen om van tuin naar tuin te kunnen lopen. Een volledig afgesloten tuin wordt voor een egel al snel een doodlopende straat.

Daarnaast speelt verkeer een grote rol. Omdat egels vooral 's nachts actief zijn en niet erg snel bewegen, sneuvelen er veel op wegen. Zelfs rustige woonstraten kunnen gevaarlijk zijn. Vooral jonge dieren in het najaar lopen risico wanneer zij op zoek gaan naar een eigen leefgebied.

Ook moderne tuinen leveren onverwachte gevaren op. Robotmaaiers kunnen ernstige verwondingen veroorzaken wanneer ze 's nachts rijden. Vijvers met steile randen vormen soms een val waaruit een egel niet meer kan ontsnappen. En pesticiden zorgen ervoor dat insecten, wormen en slakken verdwijnen — precies het voedsel waar egels van afhankelijk zijn.

Leeft aan de rand van ons dagelijks bestaan

Toch is het opvallend hoe sterk mensen zich betrokken voelen bij dit dier. Wie een egel in de tuin heeft, vertelt daar vaak met enige trots over. Er verschijnen complete egelhuizen in tuincentra, en op internet circuleren tips om egels te helpen overwinteren. Dat enthousiasme heeft waarschijnlijk te maken met het bijzondere karakter van het dier. Bovendien heeft de egel een lange culturele geschiedenis. Al eeuwenlang duikt hij op in volksverhalen, kinderboeken en spreekwoorden. In oude verhalen gold de egel vaak als slim en vindingrijk. Iedereen kent wel de typische houding waarbij een egel zich oprolt tot een stekelige bal zodra hij gevaar vermoedt. Dat blijft fascinerend om te zien, al is het in werkelijkheid een verdedigingsmechanisme dat niet altijd voldoende bescherming biedt tegen moderne gevaren zoals verkeer.

Een natuurlijke tuin maakt al het verschil

Gelukkig kunnen mensen zelf eenvoudig iets doen om egels te helpen. Een opening onder de schutting helpt egels om zich tussen tuinen te verplaatsen. Een schaal met water tijdens droge periodes wordt gewaardeerd. Bijvoeren kan soms nuttig zijn, al raden deskundigen aan dat met mate te doen. Kattenvoer wordt vaak aangeraden, melk juist niet — daar kunnen egels ziek van worden. Belangrijker is eigenlijk dat de tuin voldoende natuurlijk voedsel biedt. Een levende tuin met insecten, struiken en schaduwrijke plekken is voor egels veel aantrekkelijker dan een volledig betegeld terras.

In woonwijken vaak meer variatie en beschutting

Opmerkelijk genoeg doen egels het in sommige steden tegenwoordig beter dan op het platteland. Dat klinkt tegenstrijdig, maar in stedelijke wijken vinden ze soms meer variatie en beschutting dan in intensief gebruikte landbouwgebieden. Tuinen, parken en groenstroken vormen samen een netwerk waarin egels nog redelijk kunnen overleven. Daarmee is de egel ook een soort graadmeter geworden voor hoe leefbaar onze omgeving eigenlijk is voor kleine dieren.

Misschien verklaart dat ook waarom mensen zich zorgen maken over de egel. Zijn achteruitgang staat niet op zichzelf. Ook veel insecten, vogels en andere kleine dieren hebben het moeilijk. De egel maakt die verandering zichtbaar, juist omdat bijna iedereen hem kent. Wanneer zelfs een dier dat ooit zo algemeen was langzaam zeldzaam wordt, voelen mensen dat er iets verandert in hun directe leefomgeving.

Er is ook goed nieuws

Toch is er reden voor optimisme. Steeds meer gemeenten letten bij groenbeheer op biodiversiteit. Tuinbezitters kiezen vaker voor groen in plaats van tegels. Scholen en buurtverenigingen organiseren acties rond natuurvriendelijke tuinen. En overal in het land vangen opvangcentra gewonde of verzwakte egels op om ze later weer vrij te laten.

Misschien helpt het ook dat de egel geen spectaculair dier is. Geen roofdier, geen exotische verschijning, maar een bescheiden nachtbewoner die al generaties lang tussen mensen leeft. Juist daardoor roept hij herkenning op. Vrijwel iedereen herinnert zich wel een ontmoeting met een egel: op een camping, in de tuin van grootouders, of tijdens een avondwandeling in de schemering.

Wie goed luistert op een stille zomeravond hoort soms nog altijd dat karakteristieke geritsel tussen de bladeren. En misschien is dat precies wat mensen hopen te behouden: het gevoel dat er, zodra het donker wordt, nog altijd een klein beetje wilde natuur vlak naast huis aanwezig is. 🦔

het egeljaar

januari	winterslaap
februari	nog steeds winterslaap maar de reserves zijn verbruikt
maart	Sommige egels ontwaken, speciaal in zachte winters
april	ze worden weer actief, nieuwe reserves worden opgebouwd
mei	mannelijke en vrouwelijke egels zoeken elkaar: paringstijd
juni	geboorte van de jongen; voorlopig nog in het nest
juli	moeder en jongen verlaten het nest
augustus	jongen gaan bij de moeder weg en worden zelfstandig
september	(te) laatgeboren egels worden vaak herfstwezen
oktober	winternesten gemaakt en vetreserves opgebouwd
november	de meeste egels zijn aan hun winterslaap begonnen
december	winterslaap, soms even wakker om wat bij te eten

Een tuin voor egels

- # Laat wat bladeren of takken liggen
- # Maak een opening onder de schutting
- # Zet bij droogte een schaalje water neer
- # Gebruik zo weinig mogelijk gif
- # Laat robotmaaiers liever overdag rijden

Bronnen: Zoogdiervereniging, Natuurmonumenten en IVN Natuureducatie.

Wilde-bijenperikelen

deel 3 Klokjesbijen, kruipklokjes en het bijenhotel

door Annette van Berkel

Grote klokjesbij vrouwtje op kruipklokje

In dit artikeltje over wilde bijen maken we kennis met twee wat kleinere bijtjes die gebonden zijn aan klokjes: klokjesbijen. We bekijken het kruipklokje waar ze vaak op te vinden zijn en hun activiteiten in het bijenhotel.

We beginnen dit verhaal over klokjesbijen met een plant: het kruipklokje (*Campanula poscharskyana*). Het is een klokje dat kruipende zoden vormt die prima geschikt zijn om saai plekken tussen gevel en terras op te vullen. De bloem komt uit Kroatië en is uitheems maar is inmiddels ingeburgerd in het urbane gebied.

Ik ben erg gek op dit klokje omdat het kruipklokje een uitstekende bijenplant is waar diverse wilde bijensoorten gebruik van maken. Als de bloemen in de zon staan is het er vaak een heel gezoem. Bovendien heeft het een bloemkroon met losse bloemblaadjes die open staan waardoor je bezoekende bijen goed kan observeren en ziet wat hij of zij daar doet. Beter is het natuurlijk om inheemse klokjes aan te planten maar zij hebben meestal naar opzij of naar beneden hangende klokvormige bloemkronen waardoor je de bijen die er gebruik van maken minder goed kan zien.

Grote en kleine klokjesbij

Sinds ik kruipklokjes langs mijn terras heb staan, zie ik de grote klokjesbij in mijn tuin stuifmeel verzamelen. Toen ik beter op ging letten, bleek ook de kleine klokjesbij de bloemen te gebruiken. Als je een bijenhotel hebt en/of klokjes in je tuin of in de buurt dan is de kans op een ontmoeting met de klokjesbijen erg groot. Het zijn vrij

onopvallende zwarte bijtjes. Het verschil in grootte is fors: op de stijl van het klokje is dat goed af te meten. De grote klokjesbij (8-10 mm) is haast tweemaal zo groot als de kleine. Meestal gebruiken ze de stijl van het klokje om bij de nectar of het stuifmeel te komen. Het stuifmeel verschijnt zo gauw de bloemknop open gaat en vrouwtjes klokjesbijen proberen nogal eens zo'n nog net niet openstaande bloem in te komen om als eerste bij de stuifmeelvoorraad te zijn. Ze gebruiken uitsluitend klokjes (alle soorten) voor het stuifmeel voor hun nageslacht.

De grote klokjesbij heeft witte bandjes op het zwarte achterlijf terwijl die ontbreken bij de kleine klokjesbij. Ze zijn beide buikverzamelend en vrouwtjes van beide soorten hebben grauw bruinige verzamelharen. Die zijn vaak niet te zien omdat ze vol zitten met het witte stuifmeel van de klokjes.

De kleine klokjesbij man is te herkennen aan twee kleine puntjes aan de achterlijfspunt. De grote klokjesbijman heeft geen puntjes aan de achterlijfspunt maar heeft een wigvormig uitsteeksel onder het tweede achterlijfssegment en blauwgrijze ogen met vlekken. Beide klokjesbij soorten nestelen bovengronds in bestaande gangen. Vaak gebruiken ze oude kevergangen of holle stengels. De overstap naar bijenhôtels is dan ook niet verwonderlijk. In mijn bijenhotel zit de grote klokjesbij in geboorde gangen van ca. 4 mm in de boomschijf of in de bosjes rietstengels. De afsluitproppen zijn herkenbaar aan de erin verwerkte steentjes en een donkere ring eromheen, van de afscheiding waarmee de steentjes en aarde vastgeplakt worden. De kleine klokjesbij zit in gangen van ca. 2 mm die aan de zijkant van mijn boomschijf gemaakt zijn door houtborende kevertjes.

Buiten slapen

Mannelijke grote klokjesbijen slapen niet in gangen van het bijenhotel maar op allerlei andere plekken. Je kan ze slapend tegenkomen in allerlei bloemen waaronder die van klokjes of hangend aan bloeiaren van grassen (alleen als je je gazon maar twee keer per jaar maait). Ze bijten zich vast met hun kaken en in rust hangen ze daar aan. Het is een heel leuk gezicht als je zo'n beestje wakker ziet worden zo gauw de zon hem opwarmt. 🐝

Meer leuke informatie over klokjesbijen in bijenhotels staat in 'Gasten van bijenhotels' van P. van Breugel. Uitgave van EIS kenniscentrum insecten en andere ongewervelden & Naturalis Biodiversity Centre, Leiden. Het boek staat helemaal op internet:

Zie QR-code rechtsonder.

Van boven naar onder:

*Kleine klokjesbij mannetje benadert
vrouwje op kruipklokje
Grote klokjesbij mannetje slapend
hangend aan een grasaar
Grote klokjesbij vrouwje metselt
nestgang dicht*

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de tekening

2026 Het jaar van de **steenuil**

door Eric van Grieken

Normaal gesproken beschrijft op deze plaats een fotograaf zijn foto.

Nu eens geen foto, maar een tekening of illustratie, hoe je het noemen wilt.

Omdat 2026 het jaar van de steenuil is, speciale aandacht voor deze vogel.

STONE, het Steenuilenoverleg Nederland heeft er een aparte brochure bij uitgegeven. En ook op internet staan afbeeldingen ter inspiratie te over.

Hoe ik te werk ga. Eerst wat schetsjes met potlood, kleurpotlood en viltstift. De gekozen schets ga ik uitwerken in het Adobe-tekenprogramma Illustrator. Ik werk met een tablet.

Werken in lagen

Je maakt een aantal tekenlagen aan, zeg stukjes film die je over elkaar kunt leggen. In de eerste laag maak je een lijntekening in zwart. Aan de lijnen kun je verschillende diktes meegeven en ook kun je de rondingen of bochten nog manipuleren. Als dat bevalt kun je de zwarte lijnen groeperen en vastzetten, zodat die niet per ongeluk worden veranderd.

In een tweede laag ga je kleurvlakken aanbrengen. Wat mij betreft nooit precies binnen de lijntjes. De zwarte laag blijft wel zichtbaar, zodat je weet wat je doet. De kleuren van de tweede laag kun je

later nog aanpassen. Als alles naar wens is bewaren, vastzetten en dan komt de laatste laag.

In een derde laag ga je werken naar het eindresultaat, er moeten bijvoorbeeld nog witte stipjes worden aangebracht, en de kleuren wat versterkt.

Ten slotte

De zwarte laag met de lijntekening staat altijd voorop. Als de drie lagen bij elkaar je bevallen kun je ze samenvoegen. Later kun je er altijd nog wat aan bijschaven. Het voordeel van een vector-illustratie in Illustrator is dat je die kunt vergroten zoveel je maar wilt, zonder dat de illustratie aan scherpheid verliest. Je kunt hem ook heel klein gebruiken, zoals dit stoppertje aan het slot van ieder artikel in de Hak-al. 🦉

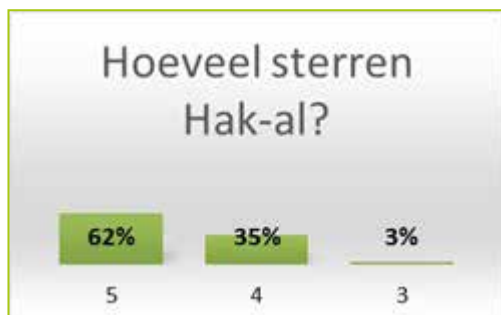

Uitslag enquête:

Wat onze leden

door Gabriëlle van Appeldoorn

Allereerst: dank aan iedereen die de enquête heeft ingevuld. De reacties laten zien hoe betrokken onze leden zijn. Met jullie input kunnen we de Hak-al en de Tsjieplp blijven ontwikkelen op een manier die aansluit bij wat leeft binnen de vereniging.

In de periode van december 2025 tot en met eind januari 2026 hebben we onder onze leden een korte enquête gehouden over de Hak-al en de Tsjieplp. De resultaten zijn inmiddels besproken en verschillende suggesties zijn verder uitgewerkt. In de loop van dit jaar zullen we daar zeker op terugkomen. Hieronder schetsen we de belangrijkste lijnen die uit de enquête naar voren kwamen.

Waardering van de Hak-al – kwartaalblad, op papier en digitaal

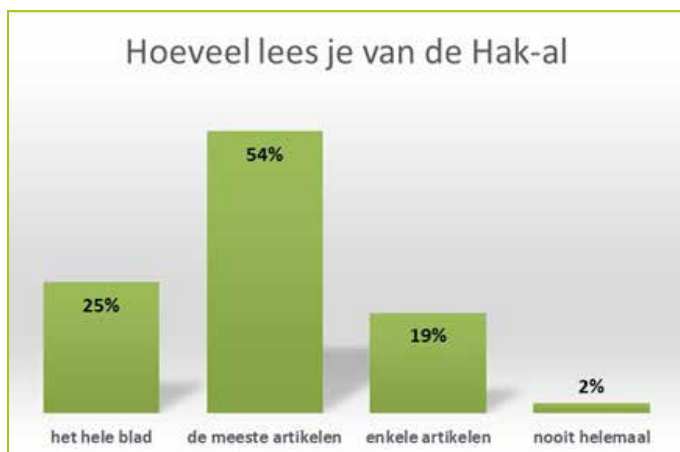
De Hak-al wordt door de meeste respondenten ervaren als een prettig en gevarieerd blad. Veel lezers geven aan tevreden te zijn met de huidige inhoud en waarderen juist de brede opzet. Tegelijkertijd is er ook een wens voor meer lokale verdieping. Extra aandacht voor flora en fauna in het NVWC-gebied – zoals insecten, vogels, amfibieën, kleine zoogdieren en wilde planten – wordt vaak genoemd, net als praktische kijktips en seizoensinformatie.

Ook is er belangstelling voor meer informatie over de werkgroepen: wat doen ze precies en waar werken ze aan? Persoonlijke verhalen en resultaten van onderzoeken en waarnemingen door leden worden daarbij zeer gewaardeerd. Een deel van de lezers zou daarnaast graag meer lezen over lokaal natuurbeheer, beleid en de effecten van ruimtelijke ingrepen.

Waardering van de Tsjieplp – maandelijkse digitale nieuwsbrief

De Tsjieplp wordt vooral gezien als een handige en betrouwbare nieuwsbrief. Veel leden gebruiken deze als agenda en nieuwsbron en lezen de inhoud selectief. De lengte wordt meestal passend gevonden, al geven sommige lezers aan de nieuwsbrief vluchtig te lezen vanwege de hoeveelheid tekst of digitale leesbaarheid. Er zijn suggesties gedaan om de Tsjieplp overzichtelijker te maken, met kortere teksten en meer nadruk op NVWC-activiteiten.

Alles bij elkaar laten de resultaten een mooi beeld zien van een betrokken vereniging, met leden die meedenken, waarderen wat er is en graag bijdragen aan verdere verbetering.

bindt, boeit en beweegt

Overzicht beschikbare informatie op onze website

Op onze website zit een goede zoekfunctie die je kunt gebruiken om bijvoorbeeld een van de volgende onderwerpen te zoeken. Beschrijvingen van **natuurgebieden** in het NVWC-werkgebied, inclusief een overzichtskaart en onderliggende detailpagina's. Op de detailpagina staat informatie over wat in het gebied te zien en te horen is plus beeldmateriaal. Toelichtingen op de verschillende **werkgroepen** van de NVWC en hun activiteiten. De eerste editie van elk jaar staat de Hak-al in het teken van de jaarverslagen van de werkgroepen.

Hak-al Themaspecials

- Bijzondere editie over Culemborg Hak-al-2016-nr.-3
- Nachtvinderspecial Hak-al-2018-nr.-2
- Favoriete plekken in werkgebied en tuinparadijsjes: Hak-al-2021-nr.-3 en Hak-al-2020-nr.-3
- Waterspecial Hak-al-2022-nr.-3
- Special over diverse apps door divers auteurs Hak-al 2024-2
- Jubileumspecial Hak-al-2025-Jub

Verdiepende artikelen, onder andere over

- o Een 1001-soortenjaar Hak-al-2015-2
- o Ontwikkelingen in de stadsvogelbevolking van Culemborg Hak-al 2019-3
- o Veel distelvlinders in Culemborg e.o. in 2019 Hak-al 2020-2
- o Leidsche Hoeven nieuw natuurgebied vol dagvlinders, hommels en libellen Hak-al 2020-2
- o Plantjes tussen stenen Hak-al-2022-2
- o Libellenfauna in de Leidsche Hoeven Hak-al-2022-3
- o Slootvegetaties Hak-al-2022-3
- o Meer weten over Culemborgse flora? Hak-al-2023-3 en Hak-al-2023-4
- o Dagvlinderjaar 2023 in Culemborg Hak-al 2024-1
- o De Volencampen groene parel binnen bebouwde kom van Culemborg Hak-al-2024-4
- o Veranderingen in het landschap Hak-al-2025-Jub.-special
- o Stroomdalgraslanden in Culemborgse uiterwaarden toen en nu Hak-al-2025-3

Los gepubliceerde artikelen

Zie Hak-al-artikelen onder Publicaties
Bijzondere en verdiepende artikelen worden ook los van de Hak-al gepubliceerd. Deze beslaan een brede variëteit aan natuur- en land- schapsgerelateerde onderwerpen, geschreven door bijvoorbeeld Annette van Berkel, Karin Verspui, Jouke Altenburg, Kars Veling, Berry Lucas, Paul van Veen, Theo de Jong, Bram Schenkeveld, Mario Huizinga, Arjan Brenkman en veel anderen.

Over het lidmaatschap

De belangrijkste reden om lid te zijn van de NVWC is voor veel leden een diepe liefde voor de natuur. Die interesse is vaak al jong ontstaan en richt zich regelmatig op vogels, maar ook planten, insecten en het landschap worden veel genoemd. Die persoonlijke betrokkenheid vormt voor velen de basis van het lidmaatschap. Daarnaast wordt de NVWC gewaardeerd als een actieve, lokale vereniging die zich inzet voor natuurbehoud en zich laat horen richting gemeente, waterschap en andere instanties. Ook leden die zelf minder tijd hebben om actief mee te doen, vinden het belangrijk om deze inzet te steunen. De vereniging wordt gezien als een betrouwbare en deskundige vertegenwoordiger van de natuur in de regio.

Kennis vergroten is een andere belangrijke drijfveer. Lezingen, cursussen, excursies en publicaties spelen hierin een grote rol. Voor sommige leden was een specifieke cursus, jeugdactiviteit of het lidmaatschap van een partner of gezin zelfs de directe aanleiding om lid te worden. Ook het sociale aspect telt mee: het ontmoeten van gelijkgestemden, het leren kennen van lokale natuurkenners en het gevoel deel uit te maken van een betrokken club zorgen ervoor dat leden zich thuis voelen bij de NVWC. 🐦

Big Day 2026

8 – 9 mei 25^e Big Day

Astrid & Bas winnen 25ste Big Day

Astrid Potiek en Bas Engels met de Gouden Snip wisseltrofee

door Bas Engels

Zodra de maand april van start gaat, begint het al te kriebelen: de Big Day komt eraan! Elke keer als je buiten bent, denk je 'is deze kleine plevier de moeite om te onthouden?' of 'zal deze tafeleend nog rondhangen over 10 dagen?' Op vrijdag 8 mei was het dan zover. Om klokslag 19:00 uur mogen we los vanaf de verzamelplaats bij de Steenuil. Het doel van de avond? Hopen op leuke soorten langs de Lek, maar vooral ook zo vroeg mogelijk de vier uilensoorten scoren, zodat we op tijd naar bed kunnen.

We steken eerst de Lek over om de nieuw ontgonnen Buitenwaard te checken op steltlopers. Bij het wachten voor de pont scoren we de eerste meeuwen: een twee-de kalenderjaar **Pontische meeuw** en een zomerkleed **kokmeeuw**. Net zoals twee andere teams, staan we eerst een tijdje te turen bij de plasjes direct aan de overkant. Direct aan de weg stond een groep **brandganzen** met een enkele **kolgans** te foerageren. Nu maar hopen dat de andere teams die niet gezien hebben! Bij de Heulse Waard horen we onze eerste **braamsluiper** vanuit de struiken in de uiterwaarden, en zien we een overvliegende **purperreiger** richting het zuidoosten vliegen. Altijd een goede soort om te vinden! De oevers van de plassen in de buitenwaard leveren helaas weinig soorten steltlopers op, maar we waren erg blij met soorten als **gele kwikstaart**, **slobeend**, en een zingende **veldleeuwerik**.

Rond zonsondergang komen we aan bij de Beusichemse veerpont, en steken we de Lek over richting de Beusichemse Waard. Het was helaas al te donker om echt goed met de telescoop over de plassen te kijken, maar in de verte konden we wel een **dodaars** oppikken, en op geluid een **nachtegaal** en **blauwborst**. De paarden vonden ons ook wel interessant; die kwamen namelijk even snuffelen aan onze jassen en telescoop.

Uilen

En dan was het tijd voor de uilen. Nabij de Beusichemse Waard pikten we enkele jonge **bosuilen** op, die zich schreeuwend uit een klein bosje kenbaar maakten. Eén van de oudervogels zat mooi in beeld in een nabijgelegen boom. Eenmaal bij stal El Caballo, onze standaard uilenstop, hoorden we na ca. 10 minuten onze eerste **ransuil**, en even later een luide schreeuw van een **kerkuil**. Vooral

*Purperreiger en wespendiff © Paul van Veen
Rechtsom de roerdomp in het riet*

met die laatste soort waren we erg blij, aangezien dat zeker geen gegeven soort is tijdens onze voorgaande Big Days. Enkele roepen-
de **grutto's** vanuit de Beusichemse Waard waren ook zeer welkom. Voor de laatste uilensoort zijn we doorgefietst naar kwekerij Kleikracht, aan de rand van de woonwijk De Hond. Hier hoorden we meteen een alarmerende **steenuil**, waarmee we ons doel hadden bereikt! Op naar bed!

Telpost Werk aan het Spoel

Om 05:00 uur zouden we onze Big Day weer vervolgen, maar Bas vertrouwde de situatie niet helemaal. Na een aantal onbeantwoorde appjes, ontstond het vermoeden dat Astrid nog op één oor lag. Eenmaal bij de voordeur is er drie keer aangebeld, maar opnieuw geen gehoor. Toch maar even bellen, en met succes! Astrid was wakker! Even snel een koffie achterover gieten, en toen door! Eerste bestemming: de Plantage.

In de Plantage liet de **boomklever** meteen van zich horen. Ook **appelvink** en **grauwe vliegenvanger** konden we hier toevoegen aan onze lijst. Bas hoorde in de verte een groene specht 'lachen', maar helaas pikte Astrid de roep niet op. 'Ach... die komt later vandaag nog wel een keer'... die fout maken we nooit meer.

Vanaf telpost Werk aan het Spoel zijn we onze ochtend rustig gaan

opstarten. Het was een heerlijk rustige ochtend, en er was voldoende zicht om alles in de gaten te blijven houden. Al snel kwamen de eerste goede soorten voorbij: een **regenwulp** kwam vrij laag over het binnenland aanvliegen, en stak de rivier over richting de Steenwaard. Ook een **zwarte stern** vloog vrij hoog de Lek volgend in oostelijke richting, en vloog uiteindelijk richting de Steenwaard. We waren erg blij met deze soorten! Verder vonden we nog een **tapuit** op een paaltje aan de overkant van de Lek, **sprinkhaanzanger**, **braamsluiper**, een mannetje **krooneend** op de Lek, en vloog er laag een **wespendiff** over de Lek richting noordoost.

Molenkade

Rond 08:30 uur was het tijd om te vertrekken richting de Molenkade. Onderweg stopten we bij de Goilberdingerwaard en werden we verrast door een opvallende **roerdomp** in het riet. Wat een gave soort om te vinden tijdens de Big Day, en al helemaal om hem rustig in het riet te zien zitten! Een toevallige voorbijganger was onderweg naar een fenomenologische vogelcursus voor beginners, dus we hebben samen met haar van deze fenomenologische waarneming genoten. Een overvliegende **grote zilverreiger** pikten we nog even snel mee.

De Molenkade leverde, naast enkele **purperreigers** en **wespendiffen**, niets nieuws meer op, dus we vervolgden onze weg richting

*Raaf en rechtsonder
het paapje © Paul van Veen*

*Vanaf begin januari zit er een brilduiker vrouw in de afgraving.
Haar linker vleugel is beschadigd waardoor ze niet kan vliegen.
Na 9 mei is de vogel niet meer gezien. © Paul van Veen*

het Lage Veld. In een klein rietlandje hoorden we onze eerste **bosrietzanger**. We waren hier ook wel blij met het vinden van een **gaai**, want ook die soort is verdomd stil gedurende deze tijd van het jaar! Het begon echter steeds meer te knagen dat we nog geen tweede groene specht hadden gevonden...

Landgoed Mariënwaerd

Eenmaal op het Landgoed Mariënwaerd begon de zangactiviteit van vogels snel af te nemen. Gelukkig hoorden we hier nog soorten als **gekraagde roodstaart**, **boompieper** en **spotvogel**. Tijdens deze Big Day waren wielewalen verrassend stil, en we hebben ook slechts één **wielewaal** gehoord in de buurt van de Bisschopsgraaf. De **raaf** was een toevallige voorbijganger toen we het gebied doorkruisten. Inmiddels was het ruim 13:00 uur geweest, en hadden we nog steeds geen tweede groene specht gehoord of gezien. Zou dit dan de misser van het jaar worden? Eenmaal in de Regulieren aangekomen, waar we doorgaans een tijdje spenderen om roofvogels op te pikken, zagen we per toeval een overvliegende **groene specht** richting de eendenkooi vliegen. "Pfew!!" Ook lieten de lokale **boomvalken** zich hier in de verte zien.

Redichemse Waard en Goilberdingerwaard

In de Redichemse Waard waren op dat moment nog minimaal twee soorten te scoren: de brilduiker die al een tijdje ter plaatse zat, en een adult man paapje die Paul van Veen daar in de ochtend had

waargenomen. Het **paapje** zat gelukkig nog op precies dezelfde plek, dus dat was mooi! De brilduiker hadden we een hard hoofd in; er was veel recreatie op de plas, en overall waren bootjes, kanoërs, en zwemmende mensen. Ook leken de naakt recreërende mensen op de zeilboot onze verrekijkers en telescoop niet per se te waarderen. Bij een toevallige laatste scan langs de noordelijke oevers van de plas vonden we het adult vrouwtje **brilduiker** verborgen tegen de oeverzone gedrukt! Soort 110! We hadden hiermee ons oude record geëvenaard!

Inmiddels is de batterij aardig leeg aan het raken. Na even bijtanken met een ijsje van de kaasboerderij vervolgen we onze weg naar de Goilberdingerwaard voor soorten als kleine zilverreiger en zomertaling, maar helaas... deze bleven uit beeld. Astrid, met haar haviksoogen, zag per toeval enkele roofvogels zeer hoog in de lucht: "Daar! Daar in die wolk! Bij dat wormvormig aanhangsel naar links, en dan bij die twee blauwe ogen naar boven!" Een **rode wouw** cirkelde wel 200+ meter hoog over de Lek richting het noordoosten, en maakte onze **111e** soort! Een nieuw persoonlijk record! Zou het genoeg zijn? We fietsen de laatste meters naar Eva Lanxmeer, waar we de andere teams treffen voor pizza en de uitreiking. Uiteraard begint meteen het delen van mooie waarnemingen met het vragen: "Had jij die soort ook?" De uitslagen lagen dicht bij elkaar, maar we blijken ervandoor te gaan met de winst! Het was weer een waanzinnige editie van de Big Day. Op naar de volgende! 🐦

De NVWC Big Day 2026: 25 jaar trappen, turen, afzien en genieten

door Berry Lucas

De Big Day 2026 van de NVWC had alles wat een jubileumeditie nodig heeft. Het was de 25e keer dat fanatieke vogelaars Culemborg en omgeving in 22 uur tijd binnenstebuiten keerden. Een bijzondere bijkomstigheid was dat deze editie samenviel met de Global Big Day en World Migratory Bird Day. En waar de dagen ervoor en erna koud en miezerig waren, werden de deelnemers dit etmaal getrakteerd op ideaal vogelweer.

De Big Day is simpel in opzet maar genadeloos in uitvoering: teams van twee proberen binnen een gebied van zo'n 80 km² rond Culemborg zoveel mogelijk vogelsoorten te zien of te horen. De fiets is het enige toegestane vervoermiddel, en elke soort moet door beide teamleden worden waargenomen. De captain voert alles in op waarneming.nl — handig voor de administratie én waardevol voor de kennis van ons gebied. Niet alle vaste gezichten stonden dit jaar aan de start. Het ontbreken van team Brenkman–Van Oort haalde meteen een brok concurrentie uit het veld. Team Klop–Van Opheusden deed ditmaal reglementair mee, omdat derde teamlid Jandirk Kievit ergens in de Dolomieten notenkrakers stond te fotograferen. Met slechts vijf teams was het deelnemersveld klein maar fanatiek. Van vrijdag 8 mei 19.00 uur tot zaterdag 9 mei 17.00 uur werd er weer gefietst, getuurd, geluisterd, gepuzzeld, gedold, gehighfived en soms ook flink gebaald — afhankelijk van die ene soort die je wél of juist niet meepakte.

Hoge verwachtingen en uilengeluiden

De oostenwind en eerdere doortrek van wouwen en kiekendieven zorgden vooraf voor optimisme. De wenssoortenlijstjes logen er niet om: bijeneter, slangenarend, vale gier, orpheusspotvogel, lachstern, krombekstrandloper... alles kon, want eerdere Big Days leverden al krekeltzanger, witoogend, Europese kanarie en zelfs lammergier op.

De start was traditiegetrouw bij clubhuis De Steenuil. Voor sommige teams leek dat de enige steenuil van de dag te worden — maar Theo zonder steenuil is ondenkbaar, dus team Buizer–Boudewijn scoorde hem uiteindelijk toch, zij het in vloeibare vorm. De avond was textbook Big Day: zacht, windstil, een prachtige zons-
ondergang. Later in de avond was het helder en werd het kouder, maar wie geduld had, werd beloond met een koor van uilen. Erwin 't Lam en ik hadden zelfs alle vier de soorten al om 23.00 uur binnen. Na een korte nacht fietste iedereen een fraaie ochtendnevel tegemoet, met vroege zangers als zwarte roodstaart, nachtegaal en de eerste rietvogels. De frisse start ging naadloos over in een zon-
overgoten zaterdag waarop zonnebrand geen overbodige luxe was.

Overall vogelkansen

De regio rond Culemborg zit vol plekken met eigen specialiteiten. In de vrijdagavonduren zijn de uiterwaarden ideaal om snel veel water- en moerasvogels te scoren. De Steenwaard, Goilberdingerwaard en Buitenwaard werden intensief uitgekamd. Krooneenden stalen de show, en sommigen hoorden zelfs een roerdomp hoempen. Ook de vogelplasjes in de Beusichemse waard, de Molenkade, De Plantage en de Redichemse Waard werden tijdens de 22 uur strategisch uitgekamd op zoek naar die ene ontbrekende soort. In de ochtend en rond het middaguur trekken veel teams traditioneel naar De Regulieren en het Lage Veld met hoop op wielewaal, boomvalk, appelvink, kleine bonte specht en raaf.

Tijdens de Big Day van de NVWC drie mooie verrassingen: een grote lijster met vermoedelijk nest langs de Zeedijk, een steenuil op een boerderijdak aan de Meersteeg en een zonne-de purperreiger in het Molenkadegebied. © Erwin 't Lam

Het mooie van een Big Day: wie van de gebaande paden afwijkt, vindt soms plekken die je nog nooit had gezien — en soms ook soorten die je niet had verwacht, zoals een waterral of gekraagde roodstaart op een totaal onverwachte plek. Tot het middaguur liep de score gestaag op. Daarna werd het zoals gewoonlijk op een Big Day lastiger: vogels werden stiller, de zon warmer en de alertheid van de vogelaars misschien ook wel wat minder. Maar tot de laatste minuut kon een toegift het verschil maken.

Finish, verhalen en pizza-discussies

Om 17.00 uur werd er afgeklokt. De teams druppelden binnen in de binnentuin van Gerrit Jan Klop in Eva-Lanxmeer: moe, rood-verbrand, maar opvallend spraakzaam. Onder het genot van een biertje kwamen alle klassieke Big Day-thema's voorbij:

- de onvermijdelijke lekkende band (dit jaar voor Job),
- kleine fietsongelukjes,
- wie de kortste nacht had gehad of het eerst de uilen binnen had,
- en natuurlijk vogelaarslatijn over krenten en gedipte soorten (zoals de 'niet te missen' brilduiker).

De pizza had het al gewonnen van de Chinees, maar de grote vraag bleef: welke koerier is het rapst? Een onderlinge challenge tussen de lokale pizzabakkers moest uitwijzen wie onze honger het snelst kon stillen.

De jury en de uitslag

De jurering was in handen van Big Day-deelnemer van het eerste uur Paul van Veen, streng maar rechtvaardig. Door embargo's op kwetsbare broedvogels ontbraken soorten in waarneming.nl-lijstjes wat voor verwarring zorgde. De uitslag werd duidelijk toen ook die soorten meegeteld konden worden. Gezamenlijk brachten de teams 121 soorten binnen.

Rode wouw, visarend, patrijs, matkop, kleine bonte specht en op de valreep een zeearend kleurden de lijsten. Wespenspiegels waren alleen voor de diehards die lang genoeg naar bewegende stipjes in de lucht wilden turen. De basis blijft elk jaar hetzelfde: de vaste broedvogels die je simpelweg allemaal moet hebben. De doortrekkers en niet-broedvogels maken het verschil.

De winnaars

Deze jubileumeditie werd gewonnen door Astrid Potiek en Bas Engels, oftewel team BaAs, met maar liefst 111 soorten! Een extra knappe prestatie, want Astrid had zich vooraf zelfs nog even verslapen waardoor ingeleverd werd op de vroege ochtend. Hoogtepunten op hun lijst waren zwarte stern, regenwulp, roerdomp, brilduiker en alle vier de uilensoorten die in het gebied voorkomen. Met deze prestatie veroverden zij de wisseltrofee: de Gouden Snip. De trofee pronkt tot mei 2027 op hun bureaus op het kantoor van Bureau

In vol ornaat: een mannetje krooneend in de Steenwaard. Tegenwoordig een vaste, opvallende soort die geen Big Day-team meer hoeft te missen. © Erwin 't Lam

De vijf teams aan de start van de Big Day op vrijdag 8 mei om 19:00 uur bij het clubhuis De Steenuil. Klaar voor een intensieve 22-uurs vogelsoortenjacht. © Paul van Veen

Moe maar voldaan: na 22 uur zwoegen verzamelen alle teams zich in de buurttuin bij Gerrit-Jan, in afwachting van pizza's en de spannende uitslag. © Paul van Veen

Waardenburg, pontificaal gepositioneerd om de wedijver voor Big Day 2027 alvast aan te wakkeren bij een zekere collega.

Drijvende krachten

Dat we dit lustrum konden vieren, is onder meer te danken aan Big Day-iconen en organisatoren Job de Boer en Daniël Beuker, die zelf in 25 jaar slechts één editie misten. Volgend jaar vieren zij hun eigen jubileum — dus hebben we weer een mijlpaal.

In een kwart eeuw is de Culemborgse Big Day veranderd, maar het plezier niet. Soorten verschuiven: grutto, matkop en ringmus moet je met een lantaartje zoeken, terwijl Cetti's zanger, grote zilverreiger en krakeend vaste prik zijn. Wie weet zijn bijeneters, orpheusspotvogels en grauwe klauwieren over een paar jaar net zo vanzelfsprekend. De deelnemers worden gemiddeld wat ouder — misschien moeten we de e-bike-regels maar eens herzien, zodat we over 25 jaar nog steeds meedoen (ikzelf dus op mijn 89e.)

De blik gaat alweer vooruit:

Big Day 2027 vindt plaats op 7 en 8 mei.

Of je nu meedoet om te winnen, te leren of gewoon voor de gezelligheid: doe mee. Slapen kan altijd nog. 🐦

De mensen achter de NVWC *Het bestuur*

door Gabriëlle van Appeldoorn

Achter elke excursie, lezing of natuurklus bij de NVWC staan mensen met hart voor de natuur. Leden die hun tijd en energie inzetten en samen zorgen voor een actieve en inspirerende vereniging. In deze rubriek stellen we telkens een werkgroep voor en krijg je een kijkje achter de schermen. Wie zijn ze, wat doen ze en waar zetten zij zich voor in? In de eerste editie van deze nieuwe rubriek stelt het bestuur zich voor.

Het bestuur moet ervoor zorgen dat de werkgroepen op een goede en fijne manier hun werk kunnen doen. Het bestuur is het gezicht naar buiten en heeft contacten met beheerders, gemeente en andere externe organisaties. Soms kan ze die contacten overdragen aan andere leden, die geen bestuurslid zijn. Het bestuur houdt zich ook bezig met de randvoorwaarden voor de NVWC. Ze is bezig met het clubhuis en met de financiën waarmee de activiteiten kunnen worden uitgevoerd.

Wat heeft op dit moment vooral jullie aandacht?

Er is permanente aandacht voor het groenbeheer van de gemeente. We houden de vinger aan de pols en overleggen regelmatig met de gemeentelijke groendienst. Er is maandelijks overleg met de uitvoerende dienst en jaarlijks een bijeenkomst met ook de beleidsmakers en/of bestuurders. Ook deze contacten kunnen worden gedelegeerd naar leden die hier goed in zijn. Nu er weer plannen worden gemaakt voor een windmolenpark zal vanuit het bestuur ook worden meegepraat in de inspraak. Permanente aandacht heeft ook hoe de NVWC zich kan profileren en hoe we kunnen zorgen dat zoveel mogelijk Culemborgers en streekgenoten weten dat we er zijn en wat we doen.

Wat vinden jullie belangrijk voor de toekomst van de NVWC?

We vinden het belangrijk dat zoveel mogelijk mensen afweten van ons bestaan en wat we willen. We hopen ze zo enthousiast te ma-

ken om lid te worden en zich ook actief in te zetten voor de natuur in Culemborg en omgeving.

We zijn trots dat onze activiteiten goed worden bezocht en dat veel mensen positief staan tegenover de NVWC en wat we willen. Het is een levende club, die nog steeds groeiend is, tegen de stroom in.

Wat komt er kijken bij het besturen van de NVWC?

Als alles op rolletjes loopt merken de leden niet dat er een bestuur is. We moeten wel dagelijks alert zijn en de vinger aan de pols houden om zo tijdig te kunnen reageren. Geen zware taak, maar wel iets dat permanente aandacht vraagt.

Wat maakt het leuk, waardevol of uitdagend om bestuurslid te zijn?

Samen maken we de NVWC en in het bestuur ben je concreet en actief bezig om te zorgen dat de biodiversiteit in Culemborg de aandacht krijgt die ze verdient. Dat geeft energie en na een bestuursvergadering gaan we weer extra enthousiast door.

Wat willen jullie meegeven aan de leden?

Laat zien aan je familie, burens, kennissen en toevallige passanten dat je de natuur een warm hart toedraagt en dat ook zij, door kleine aanpassingen in (tuin)inrichting, beheer of gedrag, iets positiefs kunnen betekenen voor de biodiversiteit in onze eigen leefomgeving.

*Van links naar
rechts:
Kars, Martin en
Johan*

Dit zijn de bestuursleden:

Kars Veling - voorzitter

Mijn naam is Kars Veling, ik ben sinds 1975 enthousiast lid van de NVWC. Vanaf 2000 ben ik, met een onderbreking van begin 2009 tot 2016, voorzitter. Ik leid de vergaderingen en ben vaak de woordvoerder naar buiten toe. Deze rol geeft me voldoening omdat ik met andere gemotiveerde mensen aan de slag kan gaan voor de natuur. Bovendien praat ik daar veel en graag over.

De NVWC heeft meer dan 500 mensen met een missie: meer natuur en biodiversiteit in onze leefomgeving. In ons werkgebied zijn veel prachtige gebieden, maar ik kies nu de Regulieren, waar ik al vanaf 1989 wekelijks een vaste vlinderroute tel.

Ik was een verlegen knul in 1975. Ik wilde mee met de eerste excursie van de NVWC, maar toen ik de grote groep op 't Jach zag durfde ik niet. Ik ging zelf vogelen langs de Prijsseweg en groette de langsfietsende excursie met een opgestoken hand en een cool hoieeee!

Martin Heerschop - secretaris

Mijn naam is Martin Heerschop, ik ben vanaf januari 2015 bestuurslid en in april 2015 benoemd tot secretaris. De secretaris is de organisator van het bestuur en houdt de zaak op de rails. Ik vind de NVWC een geweldig leuke vereniging met veel diversiteit aan activiteiten en personen.

Mijn favoriete plekken in ons werkgebied zijn de uiterwaarden vanwege de uitzichten en de variatie in flora en fauna.

Ik houd van lekker maar eenvoudig eten en kook zelf graag Italiaans en oosters.

Johan de Kruif - penningmeester

Mijn naam is Johan de Kruif, ik ben sinds 2012 penningmeester. Ik houd me met veel zaken bezig, vaak achter de schermen. Zo regel ik financiële zaken en overleg ik met Stanislaus. Ik ben actief op de website en met de Tsjiepl en regel de bezorging van de Hak-al. Daarnaast houd ik de ledenadministratie bij. Ik ben actief in de zoogdierwerkgroep en de nestkastenwerkgroep en iedere woensdagmorgen bij de klusgroep waar ik me vooral bezighoud met de natuur. Ik houd van regelen en organiseren en actief zijn in de natuur.

De NVWC vind ik een leuke, actieve club met veel gelijkgestemden voor wat betreft de natuur.

Mijn favoriete plekken in ons werkgebied zijn de Everdinger waarden en de Goilberdingerwaard. Je kunt er heerlijk wandelen en vindt er het hele jaar interessante vogels en planten.

Ik was bij de oprichtingsvergadering van de NVWC in 1975 en de eerste jaren ook actief. Daarna jarenlang op een laag pitje. Een paar jaar voor mijn pensioen besloot ik weer actiever te worden en zo kwam ik vanzelf in allerlei rollen binnen de vereniging terecht. Naast

de natuurtuin van de NVWC ben ik ook druk met een moestuin en bloementuin bij het Bakelbos.

Mijn grote passie: in de tuin bezig zijn.

Ada Wille - algemeen bestuurslid

Mijn naam is Ada Wille, ik ben sinds 2025 algemeen bestuurslid. Vanuit het bestuur heb ik maandelijks overleg met de gemeente en buitendienst over ecologisch beheer en biodiversiteit. Deze rol past goed bij de al lopende contacten met de gemeente. Dit doe ik samen met Annette van Berkel.

Ik vind de NVWC een deskundige en actieve vereniging met bevlogen en gemotiveerde leden die iets willen betekenen voor de natuur van Culemborg. Bovendien organiseren zij gezellige bijeenkomsten en lezingen. Mijn favoriete plekken in ons werkgebied zijn de uiterwaarden en de rivier die "traag door oneindig laagland gaat". De weidsheid en natuur van het rivierenlandschap zijn magnifiek en enorm rustgevend.

Zaterdags ben ik de 'koekenbakker' van de Hondijker Theetuin.

Deze taarten verkoop ik op zondag in de theetuin. De opbrengst wordt geïnvesteerd in natuur op het erf.

Diet van Wendel - algemeen bestuurslid

Mijn naam is Diet van Wendel, ik ben sinds oktober 2025 algemeen bestuurslid. Mijn rol in het bestuur is contactpersoon voor de Tsjiepl. Ik ben hiervoor gevraagd nadat mijn naam via via bij het bestuur terecht was gekomen en bedacht me toen "Waarom zou ik het niet doen?"

Ik vind de NVWC een club met fijne mensen met dezelfde interesses, waar ik ook nog veel kennis kan opdoen.

Mijn favoriete plekken in ons werkgebied zijn de uiterwaarden ten westen van het spoor. Ik wandel daar graag met verrekijker en fotocamera. Het is een gevarieerd gebied met een grote soortenrijkdom.

Ik ben verknocht aan boeken: vooral non-fictie, natuur en natuurlijk de nodige veldgidsen.

Yme Jan Bosma - algemeen bestuurslid

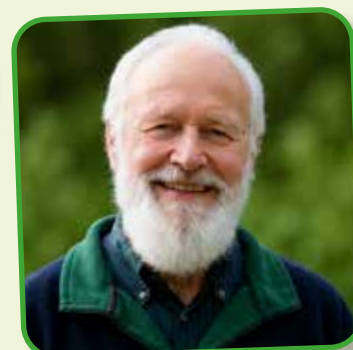
Mijn naam is Yme Jan Bosma, ik ben sinds 2026 algemeen bestuurslid. Namens het bestuur van de NVWC heb ik zitting in het Collectief Redichemse Waard. In deze rol kan ik binnen het Collectief de standpunten van de NVWC vertegenwoordigen.

De NVWC spreekt mij aan als een vereniging met aandacht voor de natuur – is helaas meestal ondergeschikt – met fijne mensen en met goede activiteiten.

Mijn favoriete plekken in ons werkgebied zijn het Rondeel, voor de cultuur en natuur, en de Beusichemse en Redichemse Waard.

Ik hou van wandelen, maar wel op gebaande wegen. 🐾

*Van links naar
rechts:
Ada, Diet en
Yme Jan*

Ode aan boerenzwaluw

23-4-2023: NGN/a is vroeg aangekomen en inspecteert haar eerste nestlocatie.

door Jouke Altenburg (ook foto's) en Theo Boudewijn

Sinds 2018 onderzoeken we het broedsucces van individuele boerenzwaluwen. Met de 'geluksvogels', die meerdere jaren weten te overleven, ontstaat in de loop van de jaren een band; zoals met de boerenzwaluwvrouw met kleurring zwart-groen-zwart aan haar linkerpoot (NGN/a). Ze broedt sinds 2022 op het erf van de familie Stol aan de Culemborgse Goilberdingerdijk. In het voorjaar van 2026 is ze helaas niet meer terug gezien. Met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid is ze niet meer in leven. Als ode aan deze vogel beschrijven we haar bijzondere levensverhaal tijdens vier broedseizoenen.

Op 10 juni 2022 vingen we in de stal van de familie Stol de broedvogels, waaronder drie ongeringde vrouwen. Eén daarvan kreeg kleurring zwart-groen-zwart aan de linkerpoot en aluminium ring BR50161 aan de rechterpoot. Omdat in de kleurringwereld de kleur zwart aangeduid wordt met 'niger' resulteert dit in de afkorting: NGN/a. Op grond van terugvangsten van als nestjong geringde boerenzwaluwen kunnen we redelijkerwijs aannemen dat ze in 2021 is geboren [1].

LEVENSLOOPE

2022

De start van het broedseizoen was hectisch in de kleine paardenstal van de familie Stol. Vijf van de tien eerste boerenzwaluwbroedsels gingen eind mei namelijk verloren. Daarbij mogelijk ook een broedsel van NGN/a [2]. Net als in 2021 was infanticide [3] een voor de hand liggende verklaring voor het lage nestsucces op deze broedlocatie [4]. Haar waarschijnlijk tweede broedpoging ondernam NGN/a met een man met de kleurringcombinatie groen-zwart-groen (GNG/a). Ook hij was begin juni van dit jaar als nieuwe broedvogel geringd. Op 15 juni legde NGN/a het eerste van vier eieren in nest 21-05. Op 23 juli vlogen vier nestjongen uit. Daar bleef het bij. Na het uitvliegen is geen van deze jongen weer gemeld.

2023

De kans dat een tweedejaars-broedvogel het jaar erop weer terugkeert is voor boerenzwaluwvrouwen gemiddeld 32% [5]. NGN/a hoorde bij deze 'happy few'. En wat nog beter was: ze keerde vroeg terug. Op 23 april 2023 werd ze al gefotografeerd op haar nest van het jaar ervoor. Een vroege terugkeer wijst op gunstige overwinteringsomstandigheden in Afrika [6] én een goede conditie. NGN/a verhuisde echter snel naar nest 14-01 met man zwart-oranje-zwart (NON/a). Hij zou in 2023 haar sociale partner zijn [13]. Het eerste van vijf eieren werd op 17 mei gelegd. Op 2 juni was hun nest echter leeg. Een oorzaak voor dit nestfalen kon niet worden vastgesteld. NGN/a liet er geen gras over groeien: op 9 juni legde ze het eerste van vijf eieren van haar tweede broedsel in het naburige nest 19-02. Ruim een maand later, op 13 juli, waren deze eieren echter nog steeds niet uitgekomen. Een derde poging volgde: terugrekenend werd tussen 22 en 24 juli het eerste van vier eieren gelegd. De laatste foto's van beide broedvogels werden bij dit nest gemaakt op 11 augustus 2023. Vijf dagen later was het broedsel verlaten. Ook deze eieren waren niet uitgekomen. In totaal had NGN/a in 2023 dertien eieren gelegd. Daarvan was geen enkel ei uitgekomen.

vrouw NGN/a

BROEDVERLOOP

Een boerenzwaluwvrouw legt normaliter bij elke broedpoging één ei per dag, tot haar legsel compleet is. Het aantal eieren van een broedsel (2-6) hangt mede af van haar conditie en de legdatum. De gemiddelde legselgrootte neemt namelijk in de loop van een broedseizoen af [7]. Tijdens de legfase gaat een boerenzwaluwvrouw steeds frequenter en langer haar eieren verwarmen. Wanneer een legsel compleet is broedt ze ca. twee weken. Dan komen de eieren in een tijdsbestek van 1 à 1,5 dag uit. Mede afhankelijk van de legselgrootte duurt de eifase bij boerenzwaluwen zo'n 17-19 dagen. De jongen vliegen over het algemeen uit wanneer ze bijna drie weken oud zijn [7]. De broedcyclus van de boerenzwaluw beslaat daarmee voor een geslaagde poging ca. 38 dagen [12]. Voor de volledigheid: een boerenzwaluwan broedt niet.

30-4-2021: Een gave nestkom in combinatie met naar buiten hangende nestbekleding (haren en donsveertjes) wijst op infanticide als mislukkingsoorzaak. Bij predatie raakt een nestkom doorgaans beschadigd.

2024

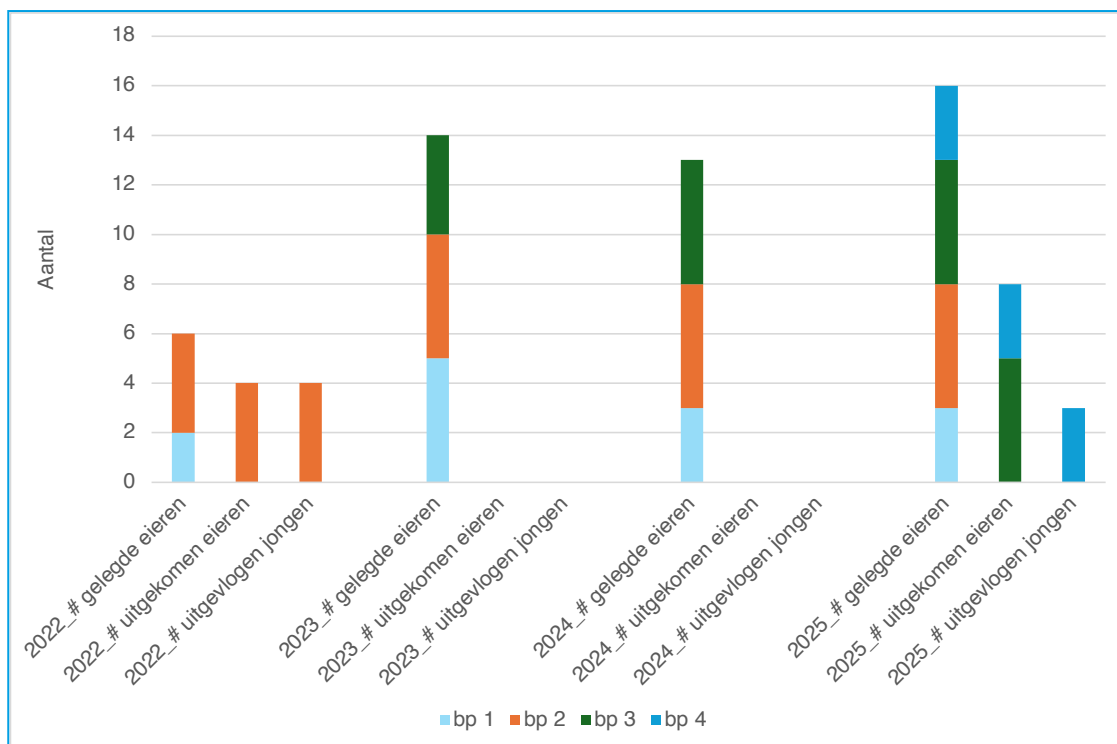
De kans dat een ervaren broedvogel het jaar erop terugkeert stijgt bij boerenzwaluwen iets met de jaren. Voor de dames-zwaluwen loopt het op van gemiddeld 32 naar 35% [5]. Dat geluk was NGN/a ook beschoren. Ze was wederom vroeg terug op haar vertrouwde broedlocatie: op 14 april. Ook NON/a was er, haar sociale man van het jaar ervoor. De kans dat een ervaren boerenzwaluwkoppel samen het volgende kalenderjaar haalt is klein: ca. 15 % (want 35% kans vrouw x 42% kans man). De kans om weer elkaars' partner te worden is nog kleiner. Beide vogels moeten daarvoor namelijk in hetzelfde tijdvenster terugkeren. Boerenzwaluwen zijn over het algemeen broedlocatietrouw, maar niet partnertrouw. Om de vereiste twee broedsels groot te krijgen moet er namelijk vaart worden gemaakt. Een boerenvrouw heeft haar partner vaak voor het uitkiezen. Door hun hogere jaarlijkse overleving [5] is er een structureel mannenoverschot [7].

Het eerste broedsel van NGN/a ging niet van een leien dakje. Het paar begon nest 19-02 op te knappen. Op 1 mei was het nest gevoerd met veertjes: klaar voor de eileg. Toch kwam er blijkbaar wat tussen, want het stel betrok in de navolgende weken het nabijgelegen nest 17-02. Tot 20 juni lagen er maximaal drie eieren in dit nest. Op 5 juli waren dat er vijf. Vijf weken is te lang voor een geslaagde broedfase, die normaliter ca. 17-19 dagen duurt. Waarschijnlijk was het legsel tussentijds herstart. De eieren kwamen echter ook deze keer niet uit en werden verlaten. Op 31 juli werd nest 14-01 gefilmd. Daarin lagen vijf eieren. NGN/a en NON/a kwamen in beeld als sociale ouders. Op 22 augustus waren beide oudervogels vertrokken. De verlaten eieren waren de stille getuigen van een tweede broedseizoen zonder nageslacht voor NGN/a.

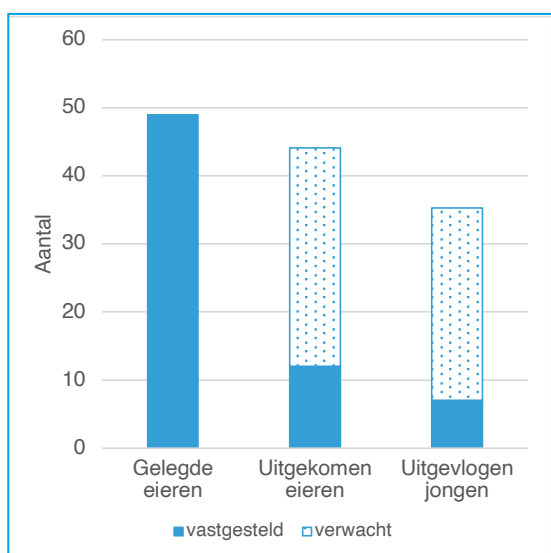
Tabel 1: Overzicht van alle broedpogingen waar boerenzwaluwvrouw NGN/a van 2022 t/m 2025 op grond van camerabeelden bij betrokken was. De aanduiding '#' betekent 'Aantal'.

De aanduiding '≥' (minstens) is gebruikt omdat niet kan worden uitgesloten dat NGN/a nog meer eieren had gelegd. Deze drie broedsels zijn in de legfase gecontroleerd en waren bij het eerstvolgende bezoek mislukt. De aanduiding '?' indiceert dat niet kan worden uitgesloten dat NGN/a bij deze mogelijke broedpoging toch één of meer eieren heeft gelegd.

Jaar	Nest-ID	Broedpoging	Sociale man	Eerste ei	# gelegde eieren	# uitgekomen eieren	# uitgevlogen jongen
2022	20-mei	1	onbekend	15 mei +/- 3dg	≥ 2	0	0
	21-mei	2	GNG/a	14-jun	4	4	4
2023	14-jan	1	NON/a	17-mei	5	0	0
	19-mrt	2	NON/a	9-jun	5	0	0
	19-feb	3	NON/a	22 juli +/- 1dg	4	0	0
2024	19-feb	?	NON/a	?	?		
	17-feb	1	NON/a	10-mei	≥ 3	0	0
	17-feb	2	NON/a	24-jun	5	0	0
	14-jan	3	NON/a	20 juli +/- 6dg	5	0	0
2025	15-jan	1	NON/a	26-apr	≥ 3	0	0
	19-mrt	2	onbekend	15-mei	5	0	0
	14-jan	3	onbekend	26-jun	5	5	0
	19-mrt	4	fGfG/ra	31-jul	3	3	3
					≥ 49	12	7

Figuur 1: Het aantal (#) gelegde respectievelijk uitgekomen eieren en uitgevlogen jongen van NGN/a per jaar (2022-2025). De kleuren verwijzen naar de opeenvolgende broedpogingen (bp) in elk jaar.

Figuur 2: Het totaal aantal gelegde respectievelijk uitgekomen eieren en uitgevlogen jongen van NGN/a voor de jaren 2022-2025. De gestippelde kolommen geven de schatting weer hoeveel uitgekomen eieren (aantal gelegde eieren x 90%) respectievelijk uitgevlogen jongen (aantal gelegde eieren x 90% x 80%) op grond van de literatuur [7] [8] verwacht hadden mogen worden.

BELANGRIJKE BEGRIPPEN

Uitkomstsucces: het percentage eieren dat is uitgekomen.

Nestsucces: het percentage gestarte broedsels dat tenminste één uitgevlogen jong oplevert.

Broedsucces: het aantal uitgevlogen jongen gedeeld door het aantal gelegde eieren (als %).

10-6-2022: NGN/a is net gekleurringd. Om vergissingen te kunnen traceren wordt van elke vogel de ringcombinatie met een foto gedocumenteerd.

2025

Je kon de klok er haast op gelijkzetten. Op 18 april 2025 waren beide partners weer in de broedstal aanwezig. De cumulatieve kans op hun gezamenlijke terugkeer was dit derde opeenvolgende jaar tot ca. 2% gedaald. NGN/a ging snel tot eileg over: op 28 april lagen er drie eieren in het vertrouwde nest 14-01. Alleen was dat nest op 4 mei leeg. De nestbekleding van veertjes hing over de rand. Verstoring door mannetjesmussen die een comfortabele slaapplek in de zwaluwnesten dicht bij de staldeur willen bemachtigen (met de mussendames in de nestkasten buiten om de hoek) vormde dit jaar op grond van foto's een mogelijk verklaring. Het nabijgelegen nest 19-03 werd betrokken: op 16 mei lag het tweede van de uiteindelijk vijf eieren erin. Maar op 16 juni waren die eieren nog steeds niet uitgekomen. Man NON/a was al geruime tijd niet meer waargenomen. Had hij een andere broedlocatie opgezocht? Was hij dood gegaan? We zullen het nooit weten. Op 12 juli zat NGN/a met een ongeringde man bij nest 14-01. Terugrekenend was het eerste van vijf eieren in dit nest op 26 juni gelegd. Alle eieren kwamen uit! Helaas ging dit broedsel verloren. Maar NGN/a liet zich niet kennen. Ze startte op 31 juli in nest 19-02 een

vierde (!) legsel van drie eieren. Op 22 en 23 augustus werd ze voerend gefilmd. Datzelfde gold voor haar nieuwe man felgroen felgroen (fgfG/rood a), die inmiddels ook was geringd. In totaal leverden haar 16 eieren van 2025 drie uitgevlogen jongen op.

DISCUSSIE

Om de broedresultaten van NGN/a in perspectief te plaatsen: een boerenzwaluwpaar moet in Nederland gemiddeld zo'n 6,8 jongen per jaar grootbrengen om de populatie in stand te houden [8]. Omdat boerenzwaluwnvrouwen maximaal zes eieren per broedsel leggen zijn daar minimaal twee succesvolle broedpogingen voor nodig.

Betuwse tragedie

Boerenzwaluwnvrou NGN/a heeft in vier opeenvolgende broedseizoenen veel pech gehad (tabel 1 en figuur 1). Twee broedseizoenen leverden geen enkel nageslacht op. Slechts twee van haar minimaal 12 broedpogingen resulteerden in uitgevlogen jongen. Dat

2-7-2022: Man NON/a met voer in de snavel bij zijn nest met succesvol uitgevlogen jongen, in het jaar vóór-dat hij met NGN/a gepaard raakte.

is een nestsucces van 16%. Gemiddeld bedraagt deze waarde voor boerenzwaluwen 75-80% [7]. Een broedsucces van in totaal zeven uitgevlogen jongen in vier broedseizoenen kunnen we met recht kwalificeren als een Betuwse tragedie. In een 'normaal' scenario hadden dat 35 of meer uitgevlogen jongen kunnen zijn (figuur 2).

Uitzonderlijk?

Maar hoe uitzonderlijk is deze levensgeschiedenis van NGN/a? Turner [7] beschrijft in haar monografie diverse voorbeelden van minimaal individueel uitkomstsucces. Het 'sterkste' voorbeeld dat ze aanhaalt is afkomstig uit het onderzoek van Thompson [9]: een Schotse boerenzwaluwvrouw deed in drie broedseizoenen zeven broedpogingen en legde daarbij 39 eieren, waarvan er 19 uitkwamen. Een gemiddeld uitkomstsucces van 49%. Terugrekenend naar drie jaren legde NGN/a een min of meer vergelijkbaar totaal aantal eieren. Maar welke selectie van drie aaneensluitende jaren je ook maakt (2022 t/m 2024 of 2023 t/m 2025), haar percentage uitgekomen eieren ligt met 12% (4/33) respectievelijk 19% (8/43) ruim onder de genoemde 49% uit de studie van Thompson.

Geluksvogel?

Toch mag vrouw NGN/a ook van geluk spreken.

(a) De kans dat een vrouwelijk nestjong haar vijfde levensjaar haalt is ca. 0,006 [11].

(b) Ze was erg fit. Ze was elk voorjaar vroeg terug en legde haar eerste ei gewoonlijk vóór half mei. Dat gaf ruim voldoende tijd voor meerdere broedpogingen en daarmee dito kansen op het doorgeven van de eigen genen aan de volgende generatie.

(c) Ze was in staat om in één broedseizoen tot viermaal toe een leg-

sel te starten. Het totale gewicht aan jaarlijks gelegde eieren – 1,7 tot 1,9 gram per stuk [7] – overtrof voor de jaren 2023 t/m 2025 haar eigen lichaamsgewicht (ca. 17-19 gram). Daar staat tegenover dat ook het grootbrengen van jongen een zeer intensief proces is. NGN/a heeft dit alleen in 2022 en 2025 gedaan. Hierdoor was ze mogelijk in staat om vier jaar achter elkaar als broedvogel terug te keren. Ze sloeg de belastende jongenfase in 2023 en 2024 immers over.

Ongelukkige partnerkeuze?

Uit tabel 1 blijkt dat NGN/a geen levende jongen heeft weten voort te brengen met man NON/a, met wie ze 7 (wellicht 8) van haar 12 (mogelijk 13) broedpogingen was gepaard. Met man GNG/a (2022) respectievelijk man fGfG/rood a (2025) kreeg ze het wel voor elkaar om haar eieren uit te laten komen.

Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat man NON/a onvruchtbaar was. Alleen wist man NON/a in 2022 met een andere vrouw wel twee legsels met uitgekomen eieren te produceren. Nu zit er bij deze twee observaties wel een addertje onder het gras. Verwantschapsonderzoek door vier samenwerkende Nederlandse ringgroepen heeft aangetoond dat boerenzwaluwen er een complex voortplantingssysteem op nahouden. In iets meer dan de helft van de broedsels zat tenminste één buitenechtelijk jong. Het kwam zelfs voor dat alle jongen van een broedsel genetisch niet verwant waren aan de voerende man [10]! Het valt daarom niet uit te sluiten dat dit man NON/a in 2022 is overkomen. Wanneer man NON/a onvruchtbaar was hoort boerenzwaluwvrouw NGN/a in elk geval tot het partnertrouwe deel van haar geslacht, gezien haar grote aantal legsels (n= 8) waarvan geen enkel ei is uitgekomen.

18-4-2026: Man felgroen felgroen met een rood geverfde metalen ring (fGfG/rood a) was de partner met wie NGN/a in 2025 uiteindelijk nog drie jongen groot kreeg.

WERKWIJZE

Om te kunnen bepalen hoeveel broedpogingen een boerenwaluwvrouw doet, moet ze individueel herkenbaar zijn. Het metalen ringetje van het Vogeltrekstation, met een unieke inscriptie van twee letters en vijf cijfers, kan zelden met een camera bij een nest worden ontcijferd. Door het aanbrengen van een extra kleurringetje aan de andere poot ontstaat een unieke, herkenbare combinatie. We vangen op vijf erven rond Culemborg de volwassen boerenwaluwen één- of tweemaal per broedseizoen. Daarvoor plaatsen we een mistnet, waar de vogels in terecht komen wanneer ze een broedlocatie binnenvliegen of willen verlaten.

Het verloop van elke broedpoging wordt wekelijks met een spiegelkje van dichtbij gecontroleerd. De gekleurde ringde oudervogels worden met digitale foto- of filmbeelden op grond van hun gedrag (nestbouw, broedzorg, voeren) aan een broedpoging gekoppeld.

TOT BESLUIT

Al met al is het u hopelijk na het lezen van deze levensgeschiedenis duidelijk dat het leven van een boerenwaluwvrouw niet over rozen gaat. Zelfs een bovengemiddeld fit exemplaar produceert niet zomaar nageslacht. Na alle pech hoopten we dat NGN/a daar in haar vijfde broedseizoen (2026) nog een keer de kans voor zou krijgen. Die kans lijkt echter bijzonder klein: tijdens het afronden van dit artikel (begin mei 2026) is ze nog niet waargenomen.

Dankwoord

We bedanken de familie Stol hartelijk voor hun jarenlange gastvrijheid en medewerking. We werken bij het boerenwaluw kleurringonderzoek (2019-2025) uiterst plezierig samen met VRS Menork, VNV Noordwijk en NVWG de Grutto. We kregen voor dit kleurringonderzoek financiële steun van het Huib Kluijver Fonds en VNV Noordwijk. Annelies Visser gaf waardevolle tekstsuggesties.

Bronvermelding en noten

- [1] Spierenburg P. et al. 2023. Privéleven van de Boerenwaluw onder het vergrootglas. *Limosa* 96/3: 119-129.
- [2] NGN/a was eind mei 2022 nog niet geringd.
- [3] Infanticide: mislukken van een broedpoging, veelal door nestverstoring ongepaarde mannelijke soortgenoten. Deze mannetjes proberen zo alsnog 'aan de vrouw' te komen. Zie ook [4].
- [4] Altenburg J. & Boudewijn T. 2020 Dat doen ze anders nooit! *Toch? Hak-al* 46/4: 12-15.
- [5] Van der Jeugd H.P. 2012. Overleving van de boerenwaluw in de periode 1991-2010. *Vogeltrekstation rapport 2011-3*. Vogeltrekstation, Wageningen.
- [6] Van den Brink B. et al. 2000. European barn swallows *Hirundo rustica* during three non-breeding seasons: the effect of rainfall on moult. *Ostrich* 71: 198-204.
- [7] Turner A. 2006. *The Barn Swallow*. T & A.D. Poyser, Londen.
- [8] Van den Bremer L. et al. 2012. *Jaar van de Boerenwaluw 2011*. Sovon rapport 2012/15. Sovon Vogelonderzoek, Nijmegen.
- [9] Thompson M.L.P. 1992. Reproductive Success and Survival of Swallows (*Hirundo rustica*): Effects of Age and Body Condition. PhD thesis. University of Stirling.
- [10] Altenburg J.F. et al. 2026. Extra-pair parentage and alternative reproductive strategies in Dutch Barn Swallow *Hirundo rustica* populations. *Ardea*. Accepted.
- [11] Berekening op basis van [5]: $0,148 \times 0,32 \times 0,35 \times 0,35 = 0,0058$
- [12] Nienhuis J. et al. 2017. *Digitale Nestkaart versie 5.6.3*. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- [13] Sociale man: de man met wie een boerenwaluwvrouw een nest bouwt en jongen grootbrengt. Deze sociale man is echter niet noodzakelijkerwijs de genetische vader van hun jongen. Zie ook [10].

COLOFON

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.
ISSN 2950-6204

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg

ANBI RSIN nummer 816046608
ANBI - NVWC: <https://www.nvwc.nl/anbi/>

Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764

e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
NVWC op Instagram:
[natuurenvogelwachtculemborg](https://www.instagram.com/natuurenvogelwachtculemborg)

REDACTIE

Hoofdredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving: Eric van Grieken
hakalopmaak@gmail.com

OVERIGE ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

DRUK

BladNL
Oplage: 475 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

Johan de Kruif 0345 - 515 767

Distributie:

Joke Andringa, Marten Batterink,
Ans van den Berg, Yme Jan Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgén Geven, Gerdt Greve,
Caroline van der Laan, Jeroen en Jhemila
van Leeuwen, Yvonne Jakobs-Lommers,
Leo van der Kooij, Annemarie Roelink,
Wim en Carla Rubers, Winny Verdouw,
Marja ten Voorde, Harry van de Warenburg,
Frans Waroux

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding: "Bron: Hak-al 02-2026, Natuur- en Vogelwacht Culemborg." Overname van foto's of illustraties is zonder toestemming van de fotograaf of illustrator niet toegestaan. De redactie behoudt zich het recht voor aangeleverde artikelen in te korten, aan te passen, niet te plaatsen en aangeleverde afbeeldingen niet op te nemen.

www.nvwc.nl

ADRESSEN EN INFO

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwc.nl

Kars Veling (voorzitter)

karsveling@pm.me

Martin Heerschoep (secretaris)

06 - 25 04 12 61

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

Yme Jan Bosma

bosmawerf@casema.nl

Diet van Wendel

dvanwendel@gmail.com

Ada Wille

info@adawille.nl

VERTROUWENSPERSOON

Carolien Duivenvoorde

06 - 40 20 93 74

INSECTENWERKGROEP

Kars Veling

insectencoor@nvwc.nl

Vragen over insecten

Annette van Berkel

06 - 22 65 13 21

JEUGDGROEP

Maartje en Ewoud van der Ploeg

06 - 10 75 98 66 / 06 - 28 06 36 81

jeugdcoor@nvwc.nl

KAMPWERKGROEP

Winny Verdouw en Ida de Jongh.

kampcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg

06 - 44 70 47 54

knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel

lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Harry van de Warenburg

Gerrit van Utrecht

nestkastcoor@nvwc.nl

PADDENWERKGROEP

Michelle van der Vegt

paddencoor@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

Bram Schenkeveld

bramschenkeveld@gmail.com

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux

06 - 51 16 14 61

kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop

06 - 51 14 86 42

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgén Geven

zoogdierencoor@nvwc.nl

Nieuwe rubriek

De mensen achter de NVWC

Begin dit jaar hebben we een enquête gehouden onder de lezers van de Hak-al en de Tsjiepl.

We kregen o.a. veel vragen over de activiteiten van de verschillende werkgroepen. Daar willen we graag iets mee doen en daarom starten we met een nieuwe rubriek:

'De mensen achter de NVWC'.

Hierin maak je kennis met de werkgroepleden die zich inzetten voor natuur, landschap en de vereniging.

Wie zijn zij, wat doen ze en waar zetten zij zich voor in?

Welke tips hebben onze leden?

*Tafereel met koeien en ganzen langs de Lek
door Jan van Kats winnaar 3e prijs categorie
landschap in de fotowedstrijd van 2017*

Van de redactie

Uit de enquête kwam duidelijk naar voren dat praktische kijktips en seizoensinformatie door leden erg gewaardeerd worden. Heb jij tips over wat, waar en wanneer te zien of te horen is binnen het NVWC-gebied, of informatie over wat er te zien is op kleine stukjes gemeentegroen?

Kijktips van over de NVWC-grens zijn ook welkom.

Deel je informatie met ons via hakalopmaak@gmail.com
En stuur ook een foto mee!

Agenda NVWC

In de *Tsjielp!* en op de website wordt de actuele stand van zaken over de activiteiten bijgehouden.

**Deadline inleveren kopij Hak-al 2026 – 3:
16 augustus 2026**

www.nvwc.nl

